

Укол Қилишга Оид Йўл-Йўриқлар ва Эҳтиёт Чоралари

9
БОБ

УКОЛ ҚИЛИШ КЕРАКМИ ЁКИ ҚИЛИШ КЕРАК
ЭМАСМИ ?

Уколлар кўпинча керак эмас.

Дори ичилганида ҳам кўпгина касалликларда укол билан бир хилда ёки ундан яхшироқ даво бўлиши мумкин. Умумий қоида сифатида айтадиган бўлсак:

Укол қилиш - дори ичишдан хавфлироқ.

Уколлар фақат жуда зарур бўлиб қолгандагина ишлатилиши мумкин.

Кутилмаган ҳодисалардан ташқари, улар фақат тиббиёт ходимлари ёки ушбу муолажани қилишга ўргатилган одамлар томонидан қилиниши керак.

Укол қилинадиган ҳолатлар фақатгина қуйидагилар:

1. Агар тавсия этилган дорининг ичиладиган хили топилмаса.
2. Агар одам тез-тез қайт қилса, касаллиги туфайли юта олмаса ёки ҳушсиз бўлса.
3. Фавқулодда воқеа содир бўлганда ёки махсус ҳолатларда (кейинги бетга қаранг).

ШИФОКОР УКОЛ ТАВСИЯ ҚИЛГАНИДА НИМА ҚИЛИШ КЕРАК?

Баъзи шифокор ва тиббиёт ходимлари укол керак бўлмаган пайтларда ҳам уни тавсия қиладилар, чунки кўп одамлар уколни таблеткалардан фойдалироқ деб ўйлайдилар, шу сабабли шифокорлар ҳам аксари укол тавсия қиладилар.

1. Агар тиббиёт ходими сизга укол қилмоқчи бўлса, дори касаллигингизга тўғри тавсия қилинганига ва ходимнинг ушбу амални керакли эҳтиёт чораларига риоя қилиб бажараётганига эътибор беринг.

2. Агар шифокор укол ёзиб бермоқчи бўлса, ундан ичиладиган дорини ёзиб беришини илтимос қилинг.

3. Агар шифокор қонингизни текшириб кўрмай туриб витамин, жигар экстракти, ёки витамин B_{12} уколларини ёзиб бермоқчи бўлса, бошқа шифокорга борганингиз маъқул.

ҚАНДАЙ ҲОЛАТЛАРДА УКОЛ ҚИЛИШ ЗАРУР

Қуйидаги касалликларда шифокор ёрдамини иложи бориша тезроқ олинг. Агар ёрдам олиш ёки беморни касалхонага олиб бориш кечикадиган бўлса, керакли уколни иложи бориша тезроқ қилинг. Миқдорлар бўйича кўпроқ маълумот олиш учун қуйидаги бетларга қаранг. Укол қилишдан аввал ундан сўнг кутиладиган салбий таъсирлар ҳақида билиб олинг ва керакли эҳтиёт чораларини кўринг (Яшил Саҳифаларга қаранг).

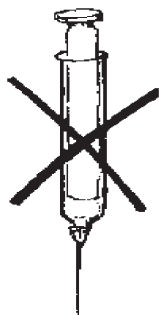
Қуйидаги касалликларда	Ушбу дориларни укол қилинг
Оғир ўпка шамоллаши (зотилжам) (315-бет). Туғруқдан кейинги инфекциялар (501-бет) Гангрена (Қорасон) (399- бет)	Пенициллин - катта миқдорларда (629- бет)
Қоқшол (347-бет)	Пенициллин (629-бет) ва <u>қоқшол антитоксини</u> (608- бет) фенобарбитал (669-бет) ёки диазепам (665, 669-бет)
Аппендицит(196- бет) Перитонит (196-бет) Қориннинг ўқ ёки бошқа (пичоқ каби) нарсалардан жароҳатланиши	Ампициллин - катта миқдорларда (634-бет) ёки Пенициллин билан Гентамицин ёки цефотаксим (643, 646-бет)

Ҳаммабоп Тиббиёт Қўлланмаси 2013

Заҳарли илон чақиши (211-бет) Чаён чақиши (213-бет)	илон антитоксини эм дори (эмлик) чаён антитоксини
Менингит (351-бет) (сил борлигига гумон қилмасангиз)	цефотаксим ёки цефтриаксон(646-бет) беришнинг иложи бўлмаса, жуда катта миқдорларда Ампициллин (634-бетлар) ёки Пенициллин (629-бет)
Силли менингит (351-бет)ни гумон қилсангиз	Ампициллин ёки Пенициллин (стрептомицин билан бирга) (634, 631, 429-бетлар) ва иложи бўлса, силга қарши бошқа дорилар 687-бет)
Қайт қилиш (299-бет)ни тўхтатишни назорат қилиб бўлмаса	антигистамин дорилар, масалан: пипольфен (прометазин)
Оғир аллергик таъсир- аллергик шок (159-бет) ва оғир астма (308-бет)	эпинефрин (<i>Адреналин</i> , 611- бет) ва агар иложи бўлса дифенгидрамин (<i>Димедрол</i> 610- бет)

Қуйидаги сурункали касалликларда укол қилиш керак бўлиб қолиши мумкин, лекин улар жуда кам учрайдиган, кутилмаган ҳоллардир. Даволаниш бўйича тиббиёт ходимидан маслаҳат олиш яхшидир.

Сил (342-бет)	стрептомицин (643-бет) билан силга қарши дорилар (687-бет)
Сифилис(291-бет) Заҳм	Бензилпенициллин- Бензатин(Бициллин), (катта миқдорларда) (632-бет)

ҚАЧОН УКОЛ ҚИЛМАСЛИК КЕРАК:

=> Ҳеч қачон: тез тиббий ёрдам олишингиз мумкин бўлса укол қилманг.

=> Ҳеч қачон: жиддий (оғир) бўлмаган касалликларда укол қилманг.

=> Ҳеч қачон: шамоллаш ёки гриппда укол қилманг.

=> Ҳеч қачон: сиз даволамоқчи бўлган касалликка тавсия қилинмаган дорини укол қилманг.

=> Ҳеч қачон: айтилган эҳтиёт чораларини кўрмасдан ёки бу амални билмасдан туриб укол қилманг.

УКОЛ ҚИЛИНМАЙДИГАН ДОРИЛАР

Умуман, қуйидаги дориларни **ҳеч қачон** укол қилмаган яхши:

1. **Витаминлар.** Камдан-кам ҳолларда укол қилинган витаминлар ичилганларидан яхшироқ бўлади. Уколлар қимматроқ ва хавфлироқдир. Витамин уколларидан кўра таблеткалари ёки сиропларини ичинг. Лекин витаминга бой овқат ейиш бари бир бундан яхшироқ (222-223- бет).

2. **Жигар экстракти, витамин B₁₂, ва жектофер сингари таркибида темир моддаси бор уколлар.** Бу уколлар абсцесс ёки хавfli таъсирлар сабабчиси бўлиши мумкин (шок, 170-бет). Темир сульфат таблеткалари эса камқонликнинг деярли ҳамма турларида фойдали (613-бет).

3. **Кальций.** Венага қилинадиган бу укол, аста-секин қилинмаса, жуда хавfliдир. Тўқималарга ёки мускулларга қилинса абсцесс(газак, йиринглаш) бериши мумкин. Укол қилиш амалини билмаган одам ҳеч қачон кальций уколени қилмасин.

4. **Пенициллин.** Пенициллин уколи билан даволанадиган деярли ҳамма касалликлар унинг таблеткалари билан ҳам даволаниши мумкин. Укол қилинган Пенициллин хавfliроқ. Пенициллин уколларини фақат хавfli инфекциялар учун ишлатинг.

5. Левомецетин (Хлорамфеникол) ёки тетрациклин. Бу дорилар ичилганда кўпроқ ва яхшироқ фойда беради. Уларнинг капсулалари ёки сиропларини уколлари ўрнига ишлатинг (639 ва 637-бетлар).

6. Томир ичига юбориладиган (ТИ) эритмалар (қон ювадиган суюқлик). Бу фақат жиддий сувсизланишда ва фақат ушбу муолажани яхши биладиган одам томонидан қилиниши керак. Муолажа тўғри бажарилмаса хавфли инфекцияларга ёки ўлимга ҳам олиб келиши мумкин (133-бет).

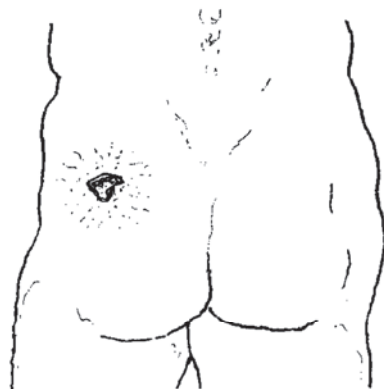
7. Томирга юбориладиган дорилар. Томирга укол қилиш жуда хавфли бўлгани сабабли, ушбу муолажа фақатгина яхши ўргатилган одам ёки тиббиёт ходимлари томонидан қилиниши керак. „Фақат венага юбориш учун“ деган ёзуви бор дориларни ҳеч қачон мускулга (думбага) юборманг. Шунингдек, „фақат мускулга юбориш учун“ деган ёзуви бор дориларни венага укол қилманг.

ЭҲТИЁТ ЧОРАЛАРИ

Укол қилинадиган барча дориларнинг хавфлари ва асоратлари: (1) игнадан ўтадиган микроблар орқали келиб чиққан инфекциялар ва (2)дорининг аллергик ёки заҳарли таъсиридир.

1. Укол қилаётганингизда инфекция кириш хавфининг олдини олиш учун ҳамма ишлатиладиган асбобларнинг тозалигига катта эътибор беринг. Шприц ва игнани укол қилишдан аввал қайнатиш жуда муҳимдир. Қайнатгандан сўнг игнага бармоқларингиз ёки бошқа нарсалар билан тега кўрманг.

Бир одамга укол қилгандан сўнг ўша шприц ва игнани яна бир марта тозалаб ва қайнатиб олмай туриб бошқа одамга ишлатманг. Укол қилиш муолажасини эҳтиёткорлик билан бажариш қоидаларига риоя

Бунга ўхшаган абсцесс қайнатилмаган ёки стерил бўлмаган (қатрон қилинмаган) игнадан келиб чиқади.

қилинг (кейинги бетларга қаранг).

Укол қилишдан аввал **қўлингизни совун билан яхшилаб ювинг.**

2. Дорининг қандай таъсир қилиши мумкинлигини билиш ва тавсия этилган эҳтиёт чораларини кўриш ҳамда уларга риоя қилиш жуда муҳим.

Агар дори қуйидаги аллергик ёки салбий таъсирларга сабаб бўлса, ўша дорини ёки унга ўхшаш дориларни бошқа берманг.

Тарвоқ (эшакем) ёки қичишадиган тошмалар тошиши укол қилингандан сўнг бир неча соатдан бошлаб бир неча кун ичида пайдо бўлиши кузатилиши мумкин. Агар ўша дори яна ўша одамга такроран ишлатилса, у оғир ҳолларга ва ҳатто ўлимга олиб келиши мумкин (170-бет).

- Тошмалар: теридаги олачипор шишла қичишадиган тошмалар (тарвоқ), эшакем тошиш
- бирор жойда шишнинг пайдо бўлиши
- нафас қийинлашуви
- шок белгилари (170-бет)
- қисқа муддат бош айланиб, кўнгил айнаши (қайт қилмоқчи бўлмоқ)
- кўриш қобилияти муаммолари
- қаттиқ бел оғриғи, сийишга қийналиш
- қулоқлар шанғиллаши ёки карлик

Бу болага стерилланмаган (микроблардан тозаланмаган) игна билан укол қилинган.

Ифлос игна инфекция сабабчиси бўлган ва бундан сўнг катта, оғриқли абсцесс (йиринг тўпланган жой) пайдо бўлиб бола иситмалаган. Натижада, абсцесс, расмда кўрсатилгандек бўлиб ёрилган.

Бу болага шамоллашга қарши укол қилинган эди. Лекин, унга умуман дори берилмаса анча яхши бўлар эди. Укол даволашнинг ўрнига, боланинг азоб чекишига сабаб бўлди.

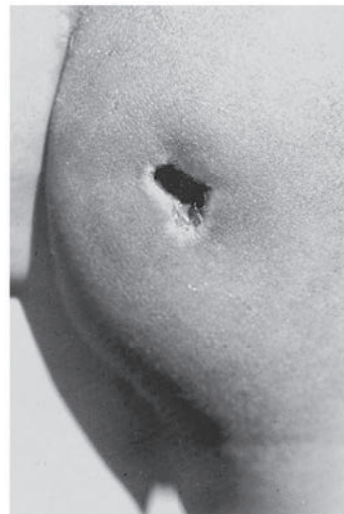
ОГОҲ БЎЛИНГ: Агар иложи бўлса, уколдан кўра унинг ўрнига доим ичиладиган дорисини беринг, айниқса, болаларга.

Бундай муаммоларнинг олдини олиш учун:

Фақат жуда зарур бўлгандагина укол қилинг.

- ◆ Энг яхшиси бир маротаба ишлатиладиган шприц ишлатинг ёки шишали шприц ва игналарни укол қилишдан аввал қайнатинг ва тозаликка этибор беринг. Яхшиси, бир марта ишлатиладиган шприцдан фойдаланиш керак.
- ◆ Фақат шу касалликка тавсия қилинган уколни ишлатинг ва дорининг ишлатиладиган муддатига ва айнимаганига эътибор беринг.
- ◆ Уколни белгиланган жойга қилинг. Болалар ва чақалоқларнинг думбасига укол қилманг. Ундан кўра сонининг ташқи томонининг тепасига укол қилинг. (Эътибор беринг! Укол бу бола думбасининг **жуда паст қисмига** қилинган, у шу ердаги нервни шикастлаши мумкин эди.)

АЙРИМ ДОРИЛАРНИ УКОЛ ҚИЛИШДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИГАН ХАВФЛИ ТАЪСИРЛАР

Қуйидаги дорилар укол қилингандан сўнг баъзан, қисқа вақт ичида “Аллергик шок” деб аталадиган хавфли таъсирни келтириб чиқаради:

- Пенициллин (Ампициллин ҳам)
- от зардобидан қилинган антитоксинлар

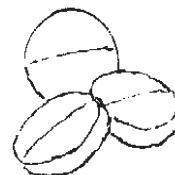
чаен, илон
заҳарларига
қарши зардоб,
қоқшол антитоксини

Агар бемор бирор хил дори ёки шу гуруҳга кирувчи бошқа дорилардан олдин ҳам аллергия ҳолатга тушган бўлса (тарвоқ ёки эшакем, тошма, қичишиш, шиш ёки нафас олишдаги қийинчиликлар) ва бу дори такроран ишлатилса, унинг хавфи ва асоратлари мураккаброқ бўлади.

АЛЛЕРГИК ШОК гоҳо кам ари чаққанидан ёки ичилган дори ичилганида бўлиши мумкин.

Уколдан бўладиган хавфли таъсирнинг олдини олиш учун:

1. Уколларни фақат зарур бўлганда қилинг.
2. Юқорида айтилган дориларни укол қилишдан аввал икки ампула эпинефрин (*Адреналин*, 694 -бет) ва бир ампула антигистамин (прометазин (пипольфен 610- бет)) ёки дифенгидрамин (*Димедрол*, 610-бет) ларни тайёрлаб қўйинг.
3. Укол қилишдан аввал касалдан ушбу укол қичишиш ёки бошқа таъсирлар сабабчиси бўлган ёки бўлмаганини сўранг. Агар касал ҳам шундай деса, бу дори ёки шу гуруҳга кирувчи бошқа дориларнинг уколини ҳам, таблеткасини ҳам берманг.
4. Қоқшол ёки илон чақиши каби жуда оғир ҳолларда, агар антитоксиннинг аллергия таъсир бериши эҳтимоли (агар одамнинг аллергияси ёки астмаси бўлса ёки олдин от зардобини олган бўлса) бўлса, антитоксин юборилишидан 15 минут олдин прометазин ёки димедрол қилинг: катталар учун 25 мг дан 50 мг гача; болалар

Ҳаммабоп Тиббиёт Қўлланмаси 2013

учун уларнинг ёши ва вазнига қараб (10 мг дан 25 мг гача, 610-611-бетлар).

5. Аллергик шок бўлиш-бўлмаслигини билиш учун укол қилгандан сўнг бемор билан камида 30 дақиқа бирга бўлинг.

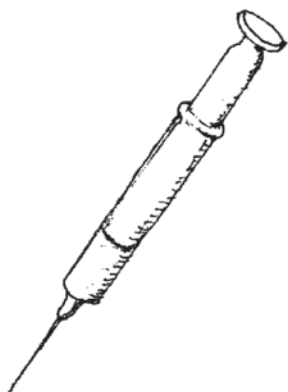
- бадан терисининг муздек, нам бўлиб оқариши, заҳил тортиб кетиши (совуқ терлаш)
- қувватсизлик ёки томир ва юракнинг тез уриши
- нафас олишнинг қийинлашуви
- ҳушдан кетиши

6. Агар ана шу белгилар пайдо бўлса, ўша заҳоти эпинефрин (Адреналин) қилинг: катталар учун, 0.3-0.4 мл.; болалар учун, 1/4 мл. (тўртдан бир қисмини) ва беморни шокдан чиқаришга ҳаракат қилинг (170 -бет). Кейин антигистаминлардан беринг(677-бет).

ПЕНИЦИЛИНДАН БЎЛАДИГАН НОЖЎЯ ТАЪСИРЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ

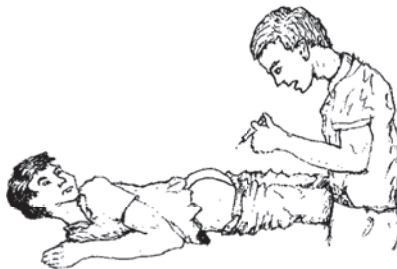
1. Енгил ва ўртача
инфекцияларга қарши

Пенициллин
уколидан кўра
таблеткаларини
беринг.

2. Укол қилишдан аввал одамдан
сўранг:

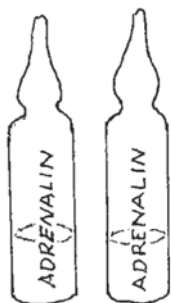
„Пенициллин олганингиздан сўнг
тошма, қичишиш, шиш келиши
сингари ҳодисалар ҳеч бўлганми
ёки нафас қийинлашганми?“

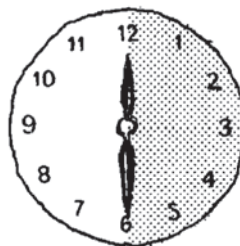
Агар „ҳа“ деган жавоб бўлса
Пенициллин, Ампициллин ёки
амоксицилинларни қилманг.
Эритромицин (634-бет) ёки
сульфаниламид (640-бет) каби
антибиотикларни ишлатинг.

3. Пенициллинни укол қилишдан аввал,

доим
ЭПИНЕФРИН
(Адреналин)
ампулаларини
тайёрлаб
қўйинг.

4. Укол қилгандан сўнг

Бемор билан камида 30 мин
бирга бўлинг

5. Агар касалнинг ранги ўчиб, юрак уриши тезлашса, нафас олиш қийинлашса ёки у ҳушидан кета бошласа, ўша заҳоти мускулга (ёки тери остига) (694-бет) ЭПИНЕФРИНДАН (Адреналин) 0.3 мл қилинг. Болалар учун унинг чорагини ишлатинг ва 1 керак бўлса ҳар 10 дақиқада қайтаринг.

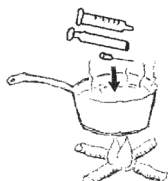

УКОЛ ҚИЛИШ УЧУН ШПРИЦНИ ҚАНДАЙ ТАЙЁРЛАШ КЕРАК

Имкони бўлса стерилланган, бир марта ишлатиладиган пластмасса шприцлардан фойдаланинг. Имкони бўлмаса, шиша шприц ва темир игна ишлатиш мумкин, лекин бунда қуйидагиларни бажариш шарт:

Шприцни тайёрлашдан аввал қўлингизни совунлаб ювинг.

1. Шприцни қисмларга ажратинг ва игна билан 20-30 минут қайнатинг.

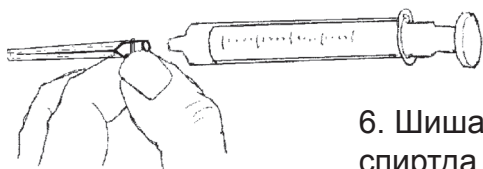

2. Қайнаган сувни шприц ёки игнага тегмасдан тўкинг.

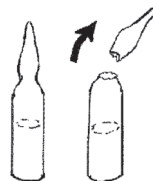

Ҳаммабоп Тиббиёт Қўлланмаси 2013

3. Игнанинг фақат пастки қалин қисмини ва шприцнинг сургич тугмасини ушланг.

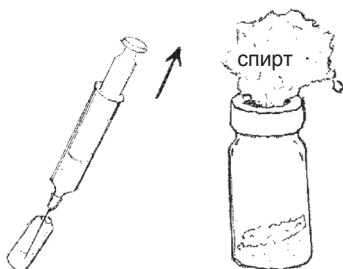

4. Махсус укол учун ишлатиладиган сув ампуласини спирт билан артинг, сўнг учини синдириг.

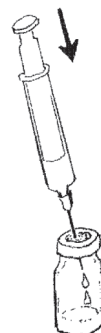

6. Шиша резинкасини спиртда ҳўлланган тоза пахта билан артинг.

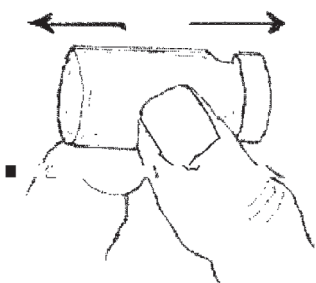
5. Ва бу махсус сув билан шприцни тўлдириг (Игна ампуланинг ташқи қисмига тегмасин).

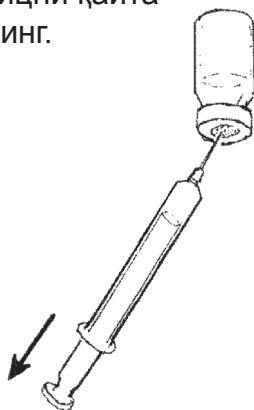
7. Укол учун ишлатиладиган махсус сувни шишадаги кукунли дори билан аралаштириг.

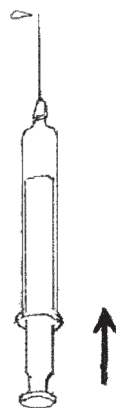
8. Дори эригунга қадар уни силкитинг.

9. Шприцни қайта тўлдириг.

10. Шприцдаги ҳавони чиқариб юборинг.

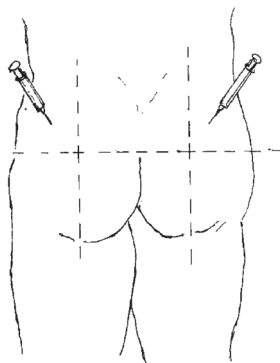

Игнага ҳеч нарса билан, ҳатто спиртланган пахта билан ҳам тегмасликка ҳаракат қилинг. Агар мабодо, игна қўлингиз ёки бирор нарсага тегиб кетса, уни қайта қайнатинг ёки бошқа стерил игнага алмаштиринг.

УКОЛНИ ҚАЕРГА ҚИЛИШ КЕРАК?

Укол қилишдан аввал **қўлингизни совунлаб ювинг.**

Укол думба мускулига, доим думбанинг тепа томонидаги ташқи чорагига қилингани маъқул

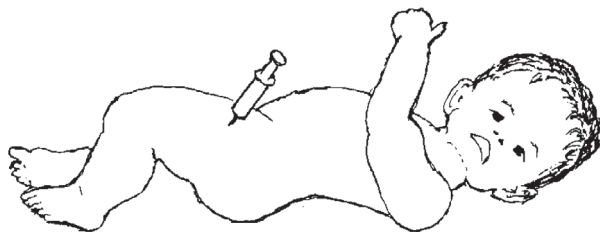

ҚАНДАЙ ҚИЛИБ УКОЛ ҚИЛИШ КЕРАК

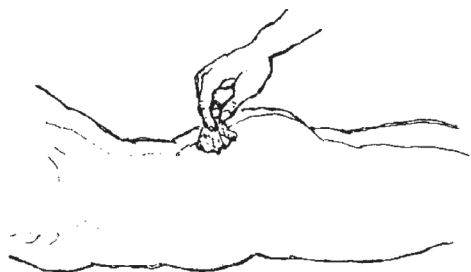
1. Терини совунли сув ёки спирт билан тозаланг (қаттиқ оғриқнинг олдини олиш учун спирт ишлатилса, спирт қуриганига эътибор беринг).

ДИҚҚАТ: Инфекцияланган ёки тошмаси бор жойларга укол қилманг.

Ёш болалар ёки чақалоқларнинг думбасига укол қилманг. Сонининг **тепа томонидаги ташқи** қисмига укол қилинг.

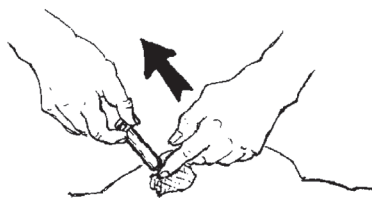
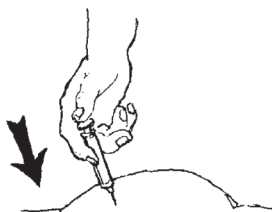
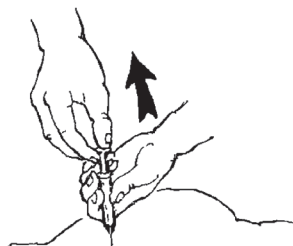
2. Игнани терига тўғри санчинг. (Агар тез ҳаракат билан қилинса, камроқ оғрийди.)

3. Дори юборишдан аввал тортмани тортиб кўринг. (Агар шприцга қон кирса, игнани мускулдан чиқариб олинг ва бошқа жойга укол қилинг).

4. Агар шприцга қон кирмаса, дорини секин юборинг.

5. Шприцни тортиб олинг ва терини спирт билан қайта тозаланг.

6. Агар кўп марта ишлатиладиган шприцларни ишлатаётган бўлсангиз, укол қилгандан сўнг шприцни дарҳол чайқанг. Шприцга игна орқали сув олиб чиқариб ташланг ва кейин шприцни алоҳида олиб ювинг. Қайта ишлатишдан аввал уни қайнатинг.

УКОЛЛАР ҚАНДАЙ ҚИЛИБ БОЛАЛАРНИ НОГИРОН ҚИЛИШИ МУМКИН

Умуман, маълум уколлар соғлиқ учун муҳимдир. Укол қилинадиган дорилардан эм дорилар бола соғлиғини сақлайди ва уни ногиронликдан ҳимоя қилади. Шунга қарамай, полиомелитдан фалаж (шол) бўлиб қолиш хавфини камайтириш учун боланинг ҳарорати кўтарилганда ёки шамоллаш белгилари намоён бўлганда ёки бирор бошқа инфекцион касалликларда болага эмлик ва бошқа уколларнинг қилинмагани маъқул. Чунки бу фалажсиз бўлган оддий полиомелит бўлиши мумкин. Агар шундай бўлса, уколнинг таъсирида доимий фалаж(шол) келиб чиқиши мумкин.

Шуни айтиб ўтиш жоизки, полиомелитга қарши ишлатиладиган замонавий янги эмликлар бундай салбий таъсирларга олиб келмайди.

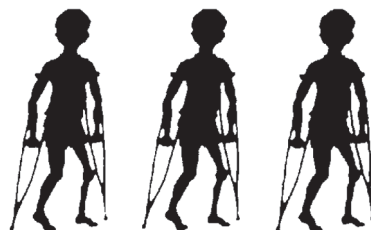
ЖИҲОЗЛАРНИ ҚАНДАЙ ТОЗАЛАШ (СТЕРИЛЛАШ) КЕРАК

СПИД (ОИТС) (734-бет), сариқ (321-бет) ва қоқшол (347-бет) каби кўп касалликлар касал одамдан соғлом одамга шприц, игна ёки бошқа стерилланмаган жиҳозлар (қулоқни тешишда, игналар билан даволашда, татуировка ёки суннат қилишда ишлатиладиган жиҳозлар) орқали юқиши мумкин. Кўп тери касалликлари ва абсцесслар ҳам шундан келиб чиқади. **Ҳар доим тери кесилганда ёки бирор жой тешилган ҳолатда фақат стерилланган жиҳозлар ишлатилиши керак.**

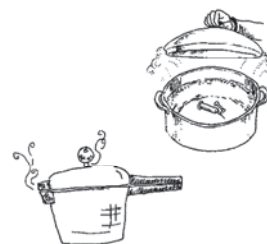
Қуйида жиҳозларни стериллашнинг баъзи усуллари берилган:

- 20 минут қайнатинг. (Агар соатингиз бўлмаса 1 ёки 2та дона гуруч солиб қўйинг, гуруч пишганда жиҳоз стерилланган бўлади.)

- 15 минут махсус идишда (стерилизатор) қайнатинг ёки юқори босим билан автоклав (буғли стерилизатор)да буғланг.

ПОЛИОМЕЛИТДАН
ФАЛАЖ
БЎЛГАНЛАРНИНГ ҲАР
3 ДАН БИРИ УКОЛДАН
КЕЛИБ ЧИҚҚАН

- 20 дақиқага 1 қисм хлорли оҳаддан ва 7 қисм сувдан тайёрланган эритмага ёки 70 % ли этил спиртига солиб қўйинг. Имконингиз бўлса, эритмаларни ҳар куни янгиланг, чунки вақт ўтган сари уларнинг кучи пасаяди. (Шприц ичини махсус эритма билан (олиб чиқариш орқали) стериллаганингизга амин бўлинг.)

Агар сиз юқумли касаллиги бор одамга ёрдамлашаётган бўлсангиз, қўлларингизни тез-тез совунлаб ювиб туринг.